

Conf. univ. dr. Șerban-Alexandru Stănescu

Facultatea de Drept a Universității din București

Avocat în Baroul București

Arbitru la Curtea de Arbitraj Comercial Internațional
de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a României

Procesul civil internațional

Ediția a 2-a, revizuită și adăugită

Editura
Hamangiu
2023

CAPITOLUL I. ASPECTE GENERALE

PRIVIND PROCESUL CIVIL INTERNAȚIONAL

§ 1. Noțiunea de „proces civil internațional”

Creație doctrinară^[1], conceptul de „proces civil internațional” a fost consacrat la nivel normativ de actualul Cod de procedură civilă.

În accepțiunea Cărtii a VII-a a noului Cod de procedură civilă, astfel cum rezultă din coroborarea denumirii sale cu prevederile art. 1065 CPC, procesul civil internațional reprezintă procesul de drept privat cu element de extraneitate.

În această definiție, *genus proximum* al procesului civil internațional îl reprezintă procesul de drept privat sau, altfel spus, procesul civil în sens larg, înțeles în sensul de activitate desfășurată de către instanțele de judecată, de către părți și alte organe sau persoane prevăzute de lege în scopul recunoașterii sau al realizării drepturilor subiective civile ocrotite de lege, precum și al executării silite a hotărârilor judecătorești și a altor titluri executorii^[2].

Ceea ce particularizează procesul civil internațional, delimitându-l de procesul civil (intern), este prezența, la nivelul raportului juridic litigios, a unui element de extraneitate (*differentia specifica*). Astfel cum a reținut literatura de specialitate, elementul de extraneitate reprezintă acea parte a raportului juridic aflată în străinătate sau sub incidența unei legi străine; el nu constituie un element de structură distinct al raportului juridic, alături de subiecte, conținut și obiect, ci poate apărea la nivelul oricăruia dintre acestea^[3].

Caracterul internațional al procesului civil rezultă, așadar, din prezența, la nivelul raportului juridic dedus judecății, a elementului de extraneitate, iar nu din caracterul internațional al instanței sesizate. În consecință, procesul civil

---

[1] S. ZILBERSTEIN, *Procesul civil internațional: normele de procedură din Legea nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat*, Ed. Lumina Lex, București, 1994 (ed. 1), respectiv 2001 (ed. a 2-a).

[2] Pentru definirea noțiunii de „proces civil”, a se vedea V.M. CIOBANU, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Teoria generală*, vol. I, Ed. Național, București, 1996, p. 148.

[3] D.-AL. SITARU, *Drept internațional privat. Partea generală. Partea specială – Normele conflictuale în diferite ramuri și instituții ale dreptului privat*, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 1; C.-P. BUGLEA, *Dreptul internațional privat român – din perspectiva reglementărilor europene aplicabile în domeniu și a noului Cod civil român*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 7; D. LUPAȘCU, D. UNGUREANU, *Drept internațional privat*, Ed. Universul Juridic, 2012, p. 13; I.P. FILIPESCU, A.I. FILIPESCU, *Tratat de drept internațional privat*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 21.

internațional este de competența unei instanțe naționale (în cazul de față, a instanței române).

Reglementând raporturi de drept procesual civil cu element de extraneitate, normele juridice aplicabile procesului civil internațional se plasează la interferența dintre dreptul procesual civil și dreptul internațional privat. Această particularitate a determinat ca, uneori, literatura de specialitate să califice instituțiile juridice reunite convențional sub sintagma „procesul civil internațional”, drept o ramură autonomă de drept, denumită drept procesual civil internațional^[1]. Dincolo de particularitatea menționată și în acord cu marea majoritate a literaturii de specialitate, apreciem că normele juridice avute în vedere aparțin dreptului internațional privat^[2].

§ 2. Corelația dintre procesul civil internațional și dreptul internațional privat

Pentru a evidenția, pe de-o parte, apartenența la dreptul internațional privat a normelor juridice aplicabile procesului civil internațional, iar, pe de altă parte, obiectul de reglementare al acestor norme, un *exemplu* ar putea fi util:

Să presupunem că între două societăți, una având naționalitate română, iar cealaltă naționalitate străină, se încheie un contract de intermediere, prin care partea străină se obligă să identifice pe teritoriul statului în care își desfășoară activitatea, potențiali cumpărători pentru mărfurile produse de către partea română, în schimbul unei remunerații. La scurtă vreme, între cele două părți se naște un litigiu, privind nulitatea contractului, în condițiile în care se pretinde că ar fi fost încheiat cu depășirea obiectului de activitate al intermediarului.

În raport cu situația descrisă, o instanță din România ar putea fi sesizată, după caz, cu o cerere de soluționare a litigiului sau cu o cerere de recunoaștere și de executare a hotărârii prin care o instanță străină a soluționat deja diferendul dintre părți. Ambele ipoteze prezintă interes din perspectiva dreptului internațional privat.

2.1. Ipoteza soluționării de către instanța română a unui conflict de legi în spațiu

Conflictul de legi în spațiu reprezintă situația în care mai multe sisteme de drept au vocația de a deveni incidente în legătură cu nașterea, modificarea

---

[1] Pentru o definiție a „dreptului procesual civil internațional”, a se vedea F.G. PĂNCESCU, *Drept procesual civil internațional*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 4.

[2] D.-AL. SÎTARU, *op. cit.*, p. 26; D. LUPAȘCU, D. UNGUREANU, *op. cit.*, p. 32 și urm.; I.P. FILIPESCU, A.I. FILIPESCU, *op. cit.*, p. 32 și urm.

sau stingerea unui raport juridic cu element de extraneitate. În speță, raportul juridic prezintă cel puțin două elemente de extraneitate (naționalitatea străină a intermediarului și locul executării – în străinătate – a obligațiilor acestuia). De asemenea, litigiul privește încheierea contractului de intermediere, adică nașterea raportului juridic izvorât din acest contract.

În situația conflictului de legi în spațiu, soluționarea cauzei de către instanța română presupune parcurgerea unui raționament, denumit raționament conflictual, pe baza căruia va fi determinată legea aplicabilă (*lex causae*). Această lege va furniza, de principiu, normele juridice materiale pe care instanța le va utiliza pentru judecarea litigiului dintre părți. În cele ce urmează, vor fi prezentate etapele acestui raționament.

2.1.1. Verificarea competenței internaționale a instanțelor române

În această etapă, se va determina dacă jurisdicția română, în general (și nu în mod necesar instanța sesizată), este competentă să soluționeze cauza. Stabilirea competenței internaționale a instanțelor române reprezintă soluționarea unui conflict de jurisdicții, determinat de posibilitatea ca instanțe din state diferite să fie sesizate cu respectivul litigiu cu element de extraneitate.

În funcție de rezolvarea dată conflictului de jurisdicții, instanța va respinge cererea ca nefiind de competența instanțelor române sau, dacă va constata existența unei competențe internaționale, va verifica dacă acțiunea a fost corect adresată, potrivit regulilor interne de competență materială și teritorială^[1]. Dacă este cazul, va declina competența de soluționare a cauzei către o altă instanță română (mecanismul juridic este aplicabil câtă vreme competența jurisdicției române a fost stabilită).

2.1.2. Stabilirea regulilor procedurale aplicabile

Prezența elementului de extraneitate determină apariția unui conflict de legi procedurale, atât legea română (legea națională a beneficiarului intermedierii și a instanței sesizate), cât și cea străină (legea națională a intermedia-

---

^[1] Astfel cum a reținut practica judiciară națională, stabilirea competenței internaționale de către instanța de judecată nu exclude posibilitatea invocării ulterioare a necompetenței internaționale: „Este adevărat că încheierea de verificare a competenței potrivit art. 131 CPC are caracter interlocutoriu, astfel că judecătorul este obligat să continue judecata. El are totodată și obligația de a invoca din oficiu și în orice stare a procesului necompetența internațională. Or, este inacceptabilă coexistența a două obligații cu finalități diferite. Mai mult, este lipsită de interes continuarea unei judecări în cazul căreia excepția necompetenței ar putea fi invocată și în apel. (...) O altfel de interpretare lipsește de conținut prevederile art. 1071 alin. (2) CPC, care ocrotește un interes general, ceea ce este inadmisibil” (Trib. Tulcea, dec. civ. nr. 25 din 13 noiembrie 2017, Lege5.ro).

rului și a locului executării contractului) având vocația de a cârmui procedura de judecată.

De principiu, legea soluționează acest conflict de legi procedurale în favoarea sistemului de drept al instanței sesizate (*lex fori*), care devine *lex causae* cu privire la procedura de judecată. Eventualele excepții vor fi prevăzute de lege în mod expres.

De asemenea, în unele cazuri, determinarea legii aplicabile este înlăturată de faptul că *lex fori* sau o convenție internațională ori o reglementare adoptată la nivelul Uniunii Europene conține direct regulile incidente cu privire la o chestiune procedurală punctuală. Asemenea norme juridice materiale^[1] se vor aplica în mod prioritar, ca norme de aplicație imediată, lipsind astfel de interes, în materiile ce intră în domeniul lor reglementare, determinarea legii aplicabile.

2.1.3. Stabilirea regulilor substanțiale aplicabile

Determinarea regulilor substanțiale aplicabile reprezintă un proces complex, ce presupune, în sinteză, următoarele:

În primul rând, instanța va verifica incidența unei **norme de aplicație imediată** (art. 2566 C.civ.)^[2]. În caz afirmativ, soluția stabilită de norma de aplicație imediată (normă materială) va fi aplicată în speță, lipsind de interes determinarea legii aplicabile (stabilirea *lex causae* prezintă utilitate tocmai pentru a identifica o sursă de norme materiale aplicabile în speță).

În măsura în care instanța nu va identifica o normă de aplicație imediată incidentă în cauză, iar aceasta este situația regulă, va fi necesară stabilirea sistemului de drept aplicabil. În acest scop, instanța va califica juridic problema litigioasă pentru a identifica o normă conflictuală aplicabilă. La o eventuală întrebare privind legea potrivit căreia se face **calificarea** (întrucât prezența, la nivelul raportului juridic, a elementului de extraneitate, generează și un conflict de legi aplicabile calificării), regula instituită^[3] de art. 2558 alin. (1) C.civ. o constituie efectuarea calificării potrivit legii române. În exemplul nostru, problema depășirii obiectului de activitate al intermediarului vizează capacitatea

---

^[1] În dreptul internațional privat, prin normă juridică materială se înțelege acea normă care nu are caracter conflictual (nu servește la determinarea legii aplicabile unui raport juridic cu element de extraneitate), ci oferă o soluție concretă pentru o problemă de drept substanțial sau procesual.

^[2] Potrivit art. 2566 alin. (1) C.civ., dispozițiile imperative prevăzute de legea română pentru reglementarea unui raport juridic cu element de extraneitate se aplică în mod prioritar (...).

^[3] Conform art. 2558 alin. (1) C.civ., „când determinarea legii aplicabile depinde de calificarea ce urmează să fie dată unei instituții de drept sau unui raport juridic, se ia în considerare calificarea juridică stabilită de legea română”.

de folosință a acestuia, aspect ce se include în domeniul de aplicare al normei conflictuale referitoare la statutul organic al persoanei juridice (art. 2580 și art. 2581 C.civ.).

Aplicând norma conflictuală identificată, instanța va constata, după caz, că aceasta trimite la sistemul de drept român sau la un sistem de drept străin. În primul caz, legea română devine *lex causae* în speță și, în raport cu prevederile acesteia, va fi soluționat litigiul. Exemplul prezentat mai sus se încadrează în cea de-a doua situație, potrivit art. 2580 C.civ., legea aplicabilă statutului organic al persoanei juridice fiind legea națională a acesteia^[1]. Cele stabilite până în acest moment nu sunt suficiente însă pentru a concluziona că legea străină devine *lex causae* în speță, ci trebuie analizat **sensul trimiterii** făcute de norma conflictuală. Astfel, în unele cazuri (prin excepție), trimiterea făcută de norma conflictuală vizează direct normele materiale din legea străină, ceea ce determină, într-adevăr, ca legea străină să fie *lex causae* în speță [art. 2559 alin. (3) C.civ.]. Regula o reprezintă însă trimiterea la legea străină în ansamblul său, ceea ce obligă instanța română ca, după ce a aplicat norma conflictuală română, să aplice acum și **norma conflictuală străină** [art. 2559 alin. (3) C.civ.]. Norma conflictuală **poate să păstreze trimiterea**, adică să indice ca aplicabil în speță sistemul de drept din care ea face parte, caz în care legea străină devine *lex causae* **sau să retrimită** la un alt sistem de drept (respectiv la cel al forului sau la un sistem de drept tert), situație în care legea română devine *lex causae* [art. 2559 alin. (2) C.civ.].

Dacă situațiile în care legea română este *lex causae* nu mai ridică probleme de drept internațional privat (cu excepția cazului în care această lege a devenit aplicabilă prin fraudă^[2] sau, în funcție de circumstanțele speței, rapor-

---

[1] Potrivit art. 2568 alin. (1) C.civ. și art. 2571 alin. (1) C.civ., legea națională a persoanei juridice este legea statului pe al cărui teritoriu și-a stabilit, potrivit actului constitutiv, sediul social. „Sediul social” constituie punctul de legătură al normei conflictuale, adică acel element concret prin intermediul căruia se va determina sistemul de drept aplicabil raportului juridic. În cazul în care punctul de legătură a fost mutat dintr-un stat în altul, instanța va avea de soluționat, suplimentar, un conflict mobil de legi care presupune a stabili dacă legea aplicabilă este cea indicată de norma conflictuală anterior sau ulterior deplasării punctului de legătură. În exemplul nostru, apariția unui conflict mobil de legi este, de principiu, exclusă, întrucât sediul social nu este susceptibil de deplasare decât în cazul persoanelor juridice constituite ca societăți europene. În cazul altor persoane juridice, sediul social nu poate fi mutat dintr-o țară în alta (cu consecința modificării naționalității persoanei), ci singurul mecanism juridic este acela de încetare a existenței persoanei juridice și constituire a uneia noi într-un alt stat.

[2] Deși art. 2564 C.civ. reglementează expres numai ipoteza înlăturării de la aplicare a legii străine care a devenit competentă prin fraudă, pentru identitate de rațiune, soluția va fi aceeași și atunci când legea română a devenit aplicabilă prin fraudarea dreptului străin.

mul juridic are o legătură foarte îndepărtată cu această lege), cea de-a doua situație (aplicarea ca *lex causae* a legii străine, pentru că norma conflictuală română a trimis direct la dreptul material străin sau pentru că, deși trimiterea s-a făcut la întregul sistem de drept străin, norma conflictuală străină a acceptat trimiterea) pune instanța în fața unei probleme dificile, **stabilirea conținutului legii străine**. Reguli referitoare la sarcina probei legii străine, mijloacele utilizate în acest scop, precum și la consecințele imposibilității de probare^[1] sunt instituite prin art. 2562 C.civ.

Odată determinat conținutul legii străine, instanța va trebui să stabilească dacă prevederile acesteia încalcă **ordinea publică de drept internațional privat român** sau dacă au devenit incidente prin **fraudă**. În caz afirmativ, legea străină se înlătură de la aplicare, în locul său fiind aplicate prevederile legii române (art. 2564 C.civ.). De asemenea, legea străină se va putea înlătura de la aplicare dacă, în funcție de circumstanțele speței, **raportul juridic are o legătură foarte îndepărtată cu această lege**^[2]. În măsura în care nu sunt incidente cauze de înlăturare de la aplicare a legii străine, aceasta va furniza normele materiale (inclusiv regulile de interpretare a respectivelor norme) care vor fi aplicate de către instanță pentru soluționarea litigiului.

2.2. Ipoteza soluționării de către instanța română a unui conflict de legi în timp și spațiu

Conflictul de legi în timp și spațiu reprezintă situația în care raportul juridic se naște în străinătate, iar ulterior se urmărește recunoașterea în România a drepturilor ce intră în conținutul său. În acest caz, conflictul există între legea care cârmuiește raportul juridic și legea română (*lex fori*). Elementul temporal al acestui conflict este dat de faptul că legea română nu intră în conflict cu legea străină de la momentul nașterii, modificării sau stingerii, după caz, a raportului juridic, ci abia la un moment ulterior (cel la care se dorește recunoașterea în România a drepturilor ce intră în conținutul său). De asemenea, incidența legii române este limitată la verificarea respectării de către drepturile

---

^[1] Potrivit art. 2562 alin. (3) C.civ., „în cazul imposibilității de a stabili, într-un termen rezonabil, conținutul legii străine, se aplică legea română”.

^[2] Acest caz de înlăturare excepțională a legii aplicabile (române sau străine) este consacrat de art. 2565 C.civ. și nu are vocație de a deveni incident în exemplul nostru, întrucât, printre excepțiile de la aplicarea acestei dispoziții legale, se numără și materia capacității persoanei.

dobândite în străinătate a ordinii sale publice de drept internațional privat (art. 2567 C.civ.)^[1].

În cazul în care dreptul a fost obținut sau recunoscut ori a încetat sau a fost invalidat printr-o hotărâre pronunțată de o instanță străină, soluționarea conflictului de legi în timp și spațiu va presupune, parcurgerea de către instanța română a unei proceduri specifice de recunoaștere și de încuviințare a executării (dacă este cazul) respectivei hotărâri pe teritoriul României. Această procedură nu presupune o reanaliză a fondului litigiului.

2.3. Concluzii

Parcurgând raționamentele descrise mai sus, putem constata incidența a două categorii de norme juridice:

– pe de-o parte, a unor norme de drept substanțial (cum sunt, de principiu, normele conflictuale și cele de aplicație imediată aplicabile fondului raportului juridic);

– pe de altă dată, a unor norme de drept procesual (precum normele pentru determinarea competenței internaționale, cele prin care se instituie reguli aplicabile procedurii de judecată, cele privind procedura de probare a conținutului legii străine sau normele ce reglementează recunoașterea sau executarea hotărârilor străine).

Normele juridice din cea de-a doua categorie menționată configurează procesul civil internațional, ca parte a dreptului internațional privat.

§ 3. Corelația dintre „procesul civil internațional” și „cooperarea civilă internațională în materie civilă”

Utilizat cu precădere în legislația adoptată la nivel supranațional, conceptul de „cooperare judiciară internațională în materie civilă” este susceptibil de o dublă abordare.

Stricto sensu, el definește ansamblul regulilor procedurale susceptibile de aplicare pentru soluționarea unei cauze civile cu element de extraneitate. În acest sens, conceptul menționat își găsește echivalentul pe planul reglementărilor naționale în „procesul civil internațional”, sintagmă preferată la nivel doctrinar și introdusă în legislația românească prin noul Cod de procedură civilă. Această accepțiune restrânsă este avută în vedere în lucrarea de față.

---

^[1] Potrivit art. 2567 C.civ., „drepturile câștigate în țară străină sunt respectate în România, cu excepția cazului în care sunt contrare ordinii publice în dreptul internațional privat român”.

Lato sensu, cooperarea judiciară internațională în materie civilă include, alături de regulile procedurale amintite, și pe acelea privitoare la determinarea legii aplicabile unui raport juridic cu element de extraneitate. În această abordare atotcuprinzătoare, cooperarea judiciară internațională tinde să încorporeze ansamblul izvoarelor dreptului internațional privat. O asemenea perspectivă este avută în vedere de art. 81 TFUE, potrivit căruia:

„(1) Uniunea dezvoltă o cooperare judiciară în materie civilă cu incidență transfrontalieră, întemeiată pe principiul recunoașterii reciproce a deciziilor judiciare și extrajudiciare. Această cooperare poate include adoptarea unor măsuri de apropiere a actelor cu putere de lege și a normelor administrative ale statelor membre.

(2) În înțelesul alin. (1), Parlamentul European și Consiliul, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară, adoptă măsuri, în special atunci când acestea sunt necesare pentru buna funcționare a pieței interne, care urmăresc să asigure:

- (a) recunoașterea reciprocă între statele membre a deciziilor judiciare și extrajudiciare și executarea acestora;
- (b) comunicarea și notificarea transfrontalieră a actelor judiciare și extrajudiciare;
- (c) compatibilitatea normelor aplicabile în statele membre în materie de conflict de legi și de competență;
- (d) cooperarea în materie de obținere a probelor;
- (e) accesul efectiv la justiție;
- (f) eliminarea obstacolelor din calea bunei desfășurări a procedurilor civile, la nevoie prin favorizarea compatibilității normelor de procedură civilă aplicabile în statele membre;
- (g) dezvoltarea unor metode alternative de soluționare a litigiilor;
- (h) sprijinirea formării profesionale a magistraților și a personalului din justiție (...)^[1].

---

^[1] Versiunea consolidată a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene a fost publicată în JO C 326 din 26 octombrie 2012.

§ 4. Izvoarele normelor juridice aplicabile procesului civil internațional

4.1. Considerații generale

Adoptarea noului Cod civil și a noului Cod de procedură civilă a determinat o scindare a reglementării naționale în materia dreptului internațional privat. Criteriul obiectului de reglementare – raportul de drept privat cu element de extraneitate –, utilizat în trecut de Legea nr. 105/1992^[1], este, în prezent, înlocuit de un criteriu funcțional, care a justificat separarea normelor juridice consacrate determinării legii aplicabile raporturilor de drept substanțial de acelea menite a reglementa raporturile de drept procesual. Cele dintâi au fost incluse în Cartea a VII-a, „Dispoziții de drept internațional privat”, a noului Cod civil (art. 2557-2663), în vreme ce ultimele fac obiectul Cărții a VII-a, „Procesul civil internațional”, a noului Cod de procedură civilă (art. 1065-1133).

Normele juridice cuprinse în Cartea a VII-a din noul Cod de procedură civilă configurează un set autonom de reguli procedurale, derogatorii în raport cu restul dispozițiilor din acest cod, a căror aplicare este atrasă de existența unui element de extraneitate la nivelul raportului juridic litigios.

Sub aspectul conținutului său, Cartea a VII-a a Codului de procedură civilă preia dispozițiile art. 148-181 din Legea nr. 105/1992, pe care le completează și le adaptează, ținând cont de realitățile ulterioare adoptării acestui act normativ:

- aderarea României la o serie de convenții internaționale adoptate, în special, sub egida Conferinței de la Haga de drept internațional privat și
- aplicarea în România a dreptului Uniunii Europene, ca urmare a dobândirii de către țara noastră a statutului de stat membru al acesteia.

4.2. Rolul Conferinței de la Haga de drept internațional privat

Reunită pentru prima dată în anul 1893, Conferința de la Haga de drept internațional privat s-a instituționalizat în anul 1951, odată cu adoptarea Statutului său (intrat în vigoare în anul 1955), devenind o organizație internațională.

Potrivit art. 1 din Statut, Conferința de la Haga are ca scop să acționeze pentru unificarea progresivă a regulilor de drept internațional privat. În acest context, sub egida sa au fost adoptate, circa 40 de convenții internaționale,

---

[1] Legea nr. 105/1992 privind reglementarea raporturilor de drept internațional privat, publicată în M. Of. nr. 245 din 1 octombrie 1992, a fost abrogată prin Legea nr. 76/2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, publicată în M. Of. nr. 365 din 30 mai 2012.